१३१

सुकीर्तिः काक्षीवतः। इन्द्रः, ४-५ अश्विनौ। त्रिष्टुप्, ४ अनुष्टुप्

अप प्राच इन्द्र विश्वाँ अमित्रानपापाचो अभिभूते नुदस्व।

अपोदीचो अप शूराधराच उरौ यथा तव शर्मन्मदेम॥ १०.१३१.०१

यथा। तव- ते। उरौ- विस्तीर्णे। शर्मन्- मङ्गळे। मदेम- हृष्येम। अभिभूते- वृत्राभिभावितः। तथा। इन्द्र- परमेश्वर। विश्वान्- सर्वान्। अमित्रान्- शत्रून्। प्राचः- पूर्वभागे वर्तमानान्। अपाचः- पृष्ठतो वर्तमानान्। उदीचः- ऊर्ध्वतो वर्तमानान्। अधराचः- अधरे वर्तमानान्। अप नुदस्व- अपगमय ॥१॥

कुविदङ्ग यवमन्तो यवं चिद्यथा दान्त्यनुपूर्वं वियूय।

इहेहैषां कृणुहि भोजनानि ये बर्हिषो नमोवृक्तिं न जग्मुः॥ १०.१३१.०२

यवमन्तः- यवादिधान्ययुक्ताः कर्षकाः। यवम्- यवादिकम्। यथा। अनुपूर्वं- क्रमेण। वियूय- पृथक्कृत्य। कुवित्- बहुलम्। दान्ति- लुनन्ति। दाप् लवने। तथा। ये। बर्हिषः- यज्ञस्य। नमोवृक्तिम्- नमस्कारादिकम्। न- सम्प्रति। जग्मुः- अवापुः। ते। इह- अत्र। एव। एषाम्- एतेषाम्। भोजनानि। कृणुहि- कुरु ॥२॥

नहि स्थूर्यृतुथा यातमस्ति नोत श्रवो विविदे संगमेषु।

गव्यन्त इन्द्रं सख्याय विप्रा अश्वायन्तो वृषणं वाजयन्तः॥ १०.१३१.०३

स्थूरि- एकेन धुर्येण युक्तमन इति सायणः। ऋतुथा- यथाकालम्। यातम्- प्राप्तव्यं स्थानम्। नहि अस्ति- न शीघ्रं प्राप्नोति। सङ्गमेषु- सङ्गतिकरणाख्ययज्ञेषु। उत- अपि च। श्रवः- श्रुतिम्। न विविदे- न शीघ्रं लभते। रथो लक्ष्यप्रापकगतिप्रतीकः। केवलाभ्युदयाख्यधुर्येण नाप्तुं शक्नोति श्रुतिमिति भावः। इन्द्रम्- परमेश्वरं। गव्यन्तः- चिद्रश्मीनिच्छन्तः। सख्याय- मैत्र्यै। अश्वायन्तः- प्राणकामाः। वृषणम्- वर्षकमिन्द्रम्। वाजयन्तः- गमयन्तः। विप्राः- मेधाविनः कर्माणि कुर्वन्ति ॥३॥

युवं सुराममश्विना नमुचावासुरे सचा।

विपिपाना शुभस्पती इन्द्रं कर्मस्वावतम्॥ १०.१३१.०४

अश्विनौ- प्राणेशौ। युवम्- युवाम्। सुरामम्- सुष्ठु रमणीयं रसम्। विपिपाना- अनुभूतवन्तौ। शुभस्पती- शोभनपालकौ। सचा- सङ्गतौ सन्तौ। आसुरे- अन्धकारे। नमुचौ- बन्धके। न मुञ्चतीति नमुचिरिति यास्कः। नमुचिना युद्धे प्राप्त इति भावः। इन्द्रम्- ईशनाधिदैवतम्। कर्मसु। आवतम्- रक्षतम्॥४॥

पुत्रमिव पितरावश्विनोभेन्द्रावथुः काव्यैर्दंसनाभिः।

यत्सुरामं व्यपिबः शचीभिः सरस्वती त्वा मघवन्नभिष्णक्॥ १०.१३१.०५

इन्द्र- हे ईशनाधिदैवत। उभा अश्विना- उभावश्विनौ प्राणापानेशनशक्तिभूतौ। पितरौ- मातापितरौ। पुत्रमिव- सुतमिव। काव्यैर्दंसनाभिः- सूक्ष्मदर्शनैः। आवथुः- त्वा ररक्षथुः। यत्- यदा। शचीभिः- प्रज्ञाभिः। सुरामम्- शोभनरमणीयरसम्। व्यपिबः- विशेषेण अनुभूतवान्। तदा। मघवन्- इन्द्र। सरस्वती- चोदयित्री देवता। त्वा- भवन्तम्। अभिष्णक्- उपासेवत॥५॥

इन्द्रः सुत्रामा स्ववाँ अवोभिः सुमृळीको भवतु विश्ववेदाः।

बाधतां द्वेषो अभयं कृणोतु सुवीर्यस्य पतयः स्याम॥ १०.१३१.०६

स्ववान्- आत्मवान्। सुमृळीकः- आनन्दकरः। विश्ववेदाः- सर्वज्ञः। इन्द्रः। अवोभिः- रक्षाशक्तिभिः। सुत्रामा- शोभनरक्षकः। भवतु। द्वेषः- द्वेषभावनाम्। बाधताम्- नाशयतु। अभयम्। कृणोतु- करोतु। सुवीर्यस्य। पतयः- स्वामिनः। स्याम- भवेम॥६॥

तस्य वयं सुमतौ यज्ञियस्यापि भद्रे सौमनसे स्याम।

स सुत्रामा स्ववाँ इन्द्रो अस्मे आराच्चिद्वेषः सनुतर्युयोतु॥ १०.१३१.०७

यज्ञियस्य- पूज्यस्य। तस्य- इन्द्रस्य। वयम्। अपि। सुमतौ- शोभनबुद्धौ। भद्रे- कल्याणे। सौमनसे- शोभनचित्ते। स्याम- भवेम। तन्मते स्यामेति भावः। सः- असौ। इन्द्रः। सुत्रामा-

सुरक्षिता। स्ववान्- आत्मवान्। सनुतः- सम्भजते। अस्मे- एतस्मै। द्वेषः- द्वेषभावनम्। आरात् युयोतु- दूरे पृथक्करोतु ॥७॥